

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Το ωραιότερο πράγμα που μπορούμε να νιώσουμε είναι το μυστήριο των πραγμάτων», φέρεται να έχει δηλώσει ο Αϊνστάιν. Η αλήθεια βγαίνει από το στόμα των μεγάλων ανδρών, ακόμη και όταν διατυπώνουν κοινοτοπίες. Η αλήθεια, εν προκειμένω, είναι η μανιώδης και μάλλον δικαιολογημένη ανάγκη να ανακαλύπτουμε παντού μυστήριο. Δεν μας αρκεί που ως εκ θαύματος ανασύραμε από το περιβλήμα λάβας και στάχτης μια πόλη που θάφτηκε το έτος 79 μ.Χ.. Δεν μας αρκεί που μπορέσαμε να ξεθάψουμε ανθρώπους που πέτρωσαν ζωντανοί και να ξαναβρούμε, μουμιοποιημένα, τα ίχνη των δραστηριοτήτων τους, τα αντικείμενά τους, τα σκυλιά τους, τους κήπους και τα αγάλματά τους, τις κομψές φόρμες και τα αρμονικά χρώματα της ζωγραφικής τους. Έπρεπε να προσθέσουμε και μυστήριο. Ή μάλλον, μυστήρια, αφού αρχαιολόγοι και ιστορικοί θέλησαν να δουν στις τοιχογραφίες της ομώνυμης έπαυλης την αναπαράσταση των τελετουργιών μύησης στον Βάκχο.

Για τη σωτηρία των συγχρόνων του, ο ιστορικός έχει καθήκον να επέμβει. Να αποκαταστήσει τις αρχικές προθέσεις αυτών των τοιχογραφιών. Να αντικαταστήσει μια απίθανη και μάλλον ιερόσυλη αναπαράσταση των Διονυσιακών Μυστηρίων με τη λαμπρή εικόνα ενός γαμήλιου πρωινού στην Πομπηία.

Ο ιστορικός επιδόθηκε λοιπόν σε μια επιστημονική απομυθοποίηση. Αντίο Μυστήρια! Μπαίνει στη σκηνή ο γυναικωνίτης. Το μυστήριο ωστόσο δεν διαλύεται. Τώρα πρέπει να παραμερίσουμε άλλα πέπλα, να εξαλείψουμε προκαταλήψεις, να ριξουμε φως, όχι στην πραγματικότητα της ζωής και των πραγμάτων, αλλά στο φαντασιακό, εστιάζοντας σε αναπαραστάσεις, στις κατασκευές των Ελλήνων ζωγράφων και των πελατών τους. Διότι οι μόχθοι και οι αγρύπνιες των σοφών μας δεν κατάφεραν τίποτε παραπάνω από το να μεταλαμπαδεύσουν πολύ παλιές ανδρικές φαντασιώσεις. Ο γυναικωνίτης ήταν πιθανότατα λιγότερο μυστηριώδης για τις Ελληνίδες από ό,τι για τους συζύγους τους, που τις έκλειναν εκεί μέσα και στη συνέχεια ανησυχούσαν, ή από ό,τι για τους ιστορικούς του 19ου αιώνα, που τον ονειρεύτηκαν σαν ένα χαρέμι. Όμως καμιά από τις κυρίες εκείνες δεν μας άφησε το προσωπικό της ημερολόγιο. Οι Έλληνες και οι διάδοχοί τους μας μετέδωσαν τη δική τους μόνον άποψη, ακολουθώντας κατά γράμμα τους κανόνες του

Αρνόλφ για τον γάμο, “γιατί ό,τι γράφεται στο σπίτι θα πρέπει να το γράφει ο σύζυγος”.*

Εξ ου και το υπέρτατο μυστήριο, η γυναίκα. Στις κοινωνίες όπου οι γυναίκες και οι άνδρες ζουν χωριστά, οι πρώτες είναι για τους δεύτερους σαν κατοικίδια ζώα. Μπορούν να τις μεταχειρίζονται ποικιλοτρόπως, όπως και τους σκύλους. Να τις αγαπούν με το ίδιο πάθος που αγαπούν το σκύλο τους ή να τις δέρνουν όπως δέρνει κανείς μια γάτα, ακόμη και όταν δεν υπάρχει λόγος. Μπορούν να αναγνωρίζουν σ’ αυτές ευφρία, εκπληκτικό ένστικτο, μαγικές δυνάμεις: «Μήπως είναι νεράιδα; μήπως θεά;», λέει ο ποιητής, λάτρης των γατών και των γυναικών.** Η γυναίκα, το ίδιο μυστηριώδες όπως και τα ζώα. Γιατί μαζί της δεν μιλάς. Ή της μιλάς όπως μιλάς σε μια γάτα. Της αναγνωρίζεις σκέψεις, χωρίς όμως να της δίνεις τον λόγο. Έτσι συμπεριφέρονταν οι Έλληνες, και αξίζει τον κόπο να σταθούμε στις πιο πολύπλοκες απ’ όσο φαίνεται τροπές του βλέμματος που έστρεφαν στις γυναίκες και στον εαυτό τους.

Αν τούτα τα μυστήρια σας διαφεύγουν, αυτό συμβαίνει γιατί εσείς είστε οι διοργανωτές τους, θα μπορούσε να πει κανείς στο αρσενικό γένος. Κάτι που αναγνωρίζει νηφάλια ο Φρόνυτ: «Τους άντρες ανάμεσά σας, θα σας έχει απασχολήσει σίγουρα το πρόβλημα αυτό [της θηλυκότητας]: δεν περιμένει κανείς το ίδιο κι από τις γυναίκες, αυτές είναι οι ίδιες το αίνιγμα.»***

Μυστηριώδες είναι αυτό που δεν είναι άμεσα ορατό ή αναγνώσιμο: η σημασία των ωραίων τοιχογραφιών πάνω στους τοίχους μιας έπαυλης της Καμπανίας· αυτό που συμβαίνει πίσω από την κλειστή πόρτα του γυναικωνίτη· και, πάνω από όλα, το γυναικείο σεξουαλικό όργανο, πολύ πιο διακριτικό από του αρσενικού.

Η κατασκευή του μυστηρίου είναι έργο του αντρικού βλέμματος, ενός βλέμματος που προβάλλει και διαπλάθει, είτε όταν βλέπει μια θαμμένη πόλη που αναδύθηκε από το παρελθόν μετά από πολλούς αιώνες, είτε όταν γλιστράει πίσω από τους τοίχους του γυναικωνίτη ή κάτω από το γυναικείο φόρεμα. Πρόκειται για ένα βλέμμα που εθελουφλεί, που αρνείται να σταματήσει και να δει, που απορρίπτει την ακρόαση και την αμοιβαιότητα, που δεν θέλει να το βλέπουν παρά μόνο όπως βλέπει το ίδιο τον εαυτό του.

* Έβδομος κανόνας του Αρνόλφ, πρωταγωνιστικού χαρακτήρα στο έργο του Μολιέρου *Σχολείο Γυναικών* (III.2).

** Σαϋλ Μπωντλαίρ, «Η γάτα».

*** *Νέα σειρά των παραδόσεων για την εισαγωγή στην ψυχανάλυση*, μτφρ. Κλαίρη Τρικελιώτη, Επίκουρος, Αθήνα 1977, σ. 111.